

37(082)
п 24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск

LX   66

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАУКОВОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкриваються дидактичні умови та шляхи формування культури наукового писемного мовлення майбутніх учителів початкової школи, описуються прийоми роботи з науковим текстом.

Ключові слова: наукове мовлення, культура наукового мовлення, науковий текст, культура наукового тексту.

Постановка проблеми. Стилiстично грамотне професiйне мовлення – необхідна передумова пiдготовки фахiвцiв вищої квалiфiкацiї будь-якого профiлю. Специфiка педагогiчної професiї полягає у постiйному дiяльнiсному контактi з iншими людьми, а в початковiй школi – це формування особистостi молодшого школяра, iнтелектуальний його розвиток, вироблення певних правил поведiнки тощо. Учитель повинен володiти не тiльки психологiчними, спеціальними знаннями, а, безумовно, навичками професiйного спiлкування.

В умовах пiдготовки спеціальiстiв педагогiчної галузi актуальною є проблема володiння науковим стилем мовлення i письма, мовними засобами наукового тексту, розвитку чуття наукової мови, мовного смаку. Залучення студента вищого навчального закладу до самостiйного наукового пошуку сприяє не тiльки поглибленому вивченню навчальних дисциплiн, але й розвитку особистостi молодого науковця – оволодiнню ним дослiдницьких умiнь та навичок, пiдвищенню культури наукового мовлення, етики та естетики наукового спiлкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку лiнгвiстичної науки культура наукового мовлення майбутнього фахiвця пов'язується з досконалим оволодiнням українською науковою мовою, опануванням лексичними, стильовими тонкощами, умiнням послуговуватися її багатством у професiйнiй дiяльностi. Проблема загальної мовленнєвої культури дослiджувалася й дослiджується багатьма мовознавцями та лiнгводидактами (Н.Бабич, I.Бiлодiд, О.Бiляєв, I.Дроздова, С.Єрмоленко, М.Жовтобрюх, М.Ілляш, В.Мельничайко, Т.Панько, М.Пентилок та iн.). Культура мовлення розглядалася ними як володiння лiтературним мовленням в уснiй i писемнiй формах, в усiх видах мовленнєвої дiяльностi, здатнiсть доречно користуватися мовними засобами, оптимальними для певної ситуацiї мовлення.

Актуальнi питання наукового стилю розробляли О.Бабич, О.Баженова, О.Васильєва, М.Кожина, В.Костомаров, Л.Кравець, Л.Мацько, В.Морозов, О.Лаптева, О.Семенов, М.Сенкевич, О.Сербенська, П.Селiгей, Л.Симоненко, Л.Струганець та iн. Ученi розкривають поняття “науковий стиль”, визначають його мету, описують категорiї, виявляють системнi зв'язки мiж одиницями наукового стилю, характеризують ознаки i мовнi засоби його вираження. Проблема формування культури наукового мовлення вiдображена у працях Н.Ботвиної, В.Деркач, Л.Дротянко, С.Єрмоленко, А.Коваль, Л.Мацько, О.Михайлової, О.Семенов, А.Сидоренко, В.Сухопар та iн.

Мета статті – визначити актуальнi проблеми формування культури наукового писемного мовлення майбутнiх учителiв початкової школи, розкрити прийоми ефективної роботи з науковими текстами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та вдосконалення культури наукового писемного мовлення є одним iз важливих напрямiв професiйної пiдготовки сучасного вчителя початкових класiв. Аналіз наукових праць дав змогу визначити коло понять, засвоєння яких сприятиме удосконаленню культури наукового мовлення майбутнiх

учителів початкової школи. Це, насамперед, трактування понять “культура мовлення”, “культура наукового мовлення”.

На думку С.Єрмоленко, “культура мовлення пов’язана, з одного боку, з правильністю мови..., а з іншого – з мовною майстерністю, стилістичним чуттям слова, доречністю використання варіантних мовних форм” [2, с.81]. Л.Скворцов вважає, що культура мовлення – це “володіння нормами усної і писемної літературної мови (правила вимови, наголошування, граматики, слововживання тощо), а також уміння використовувати виразні мовні засоби в різних умовах спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання” [5, с.119].

Культура наукового мовлення передбачає дотримання літературних норм слововживання, побудови словосполучень, речень, текстів; нормативність писемної наукової мови, що виражається в її правильності, точності, ясності, чистоті, логічності, доречності, виразності, а також у різноманітності граматичних конструкцій, багатстві словника, дотриманні в писемному мовленні орфографічних і пунктуаційних норм.

Основною метою наукового мовлення, як зауважує О.Семенов, є створення тексту – *“закінченого мовленнєвого утворення, змістової, структурно-граматичної єдності, що об’єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв’язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку і має певну прагматичну настанову”* [4, с. 62]. Важливим завданням формування культури наукового мовлення є оволодіння студентами ефективними прийомами роботи з науковим текстом. Майбутній вчитель початкових класів повинен вміти сприймати, усвідомлювати, розуміти наукову інформацію, а також продукувати власні наукові тексти.

Науковий текст – цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією [4, с. 63]. До основних ознак наукового тексту учені (О.Бабич, І.Білодід, Н.Валгіна, О.Васильєва, В.Виноградов, С.Єрмоленко, А.Коваль, М.Кожина, Т.Матвєєва, Л.Мацько, М.Пентилко, О.Семенов та ін.) відносять онтологічність, об’єктивність, логічність викладу матеріалу, аксіологічність, комунікативність, інформативність, абстрактність, точність, ясність, доказовість, переконливість.

Студент вищого навчального закладу повинен навчитися конспектувати, реферувати, анотувати, рецензувати наукові джерела, створювати власні наукові тексти. Удосконалення культури наукового писемного мовлення майбутнього фахівця повинно бути спрямоване на формування умінь ефективно використовувати мовні засоби наукового мовлення, володіти науковою термінологією, вибирати з існуючих варіантів стилістично й ситуативно доречний, дотримуватися норм писемної літературної мови (правила слововживання, лексики, граматики, стилістики).

Ефективним засобом формування умінь та навичок писемної передачі основної інформації наукового джерела є конспектування. На думку Г.Онуфрінко, конспектування наукового тексту – це “складний мисленнєво-мовленнєвий процес, мета якого – глибоко осмислити інформацію і подати її адекватно, точно, стисло та в зручній для подальшого використання письмовій формі конспекту” [3, с. 92]. Конспектування наукової літератури допомагає відпрацювати вміння чітко викласти зміст власними словами, за потреби швидко його відновити, доповнити, аргументувати. О.Семенов підкреслює, що для конспектування доцільні опис, розповідь, міркування. Опис використовують за необхідності відтворити певне явище або процес, викласти нову інформацію; розповідь – при хронологічному викладі фактів; міркування передбачає доповнення конспекту власними роздумами з питань, які розглядаються [4, с. 73]. Особливу увагу слід звернути на структурування опрацьованого матеріалу, побудову логічних схем. Такий конспект слугує основою для підготовки наукової доповіді, написання курсової, кваліфікаційної робіт, статей.

Набувши досвіду композиційно-змістового аналізу наукового тексту, студент повинен розвинути навички реферування, анотування, рецензування наукової літератури відповідно до вимог нормативних документів.

Реферування наукової літератури – важливий чинник професійної підготовки в системі самоосвіти. Реферування є складним процесом аналітико-синтетичної переробки інформації наукового джерела, результатом якої є реферат – “короткий виклад (перед аудиторією або в письмовій формі) наукової праці, вчення, змісту джерела (або джерел) із зазначенням характеру, методики, результатів дослідження та збереження його мовностилістичних особливостей” [3, с. 184]. Реферуючи наукові джерела, студент набуває навичок писемної передачі основної інформації наукового тексту, умінь компресії і трансформації змісту наукового тексту, навичок відтворення змісту тексту з використанням мовних засобів.

При підготовці до практичних занять, написанні курсових, кваліфікаційних, магістерських робіт студенти усвідомлюють значення анотації, адже анотація допомагає швидко ознайомитися зі змістом першоджерела. На практичних заняттях із мовознавчих дисциплін вони вчаться писати коротку узагальнюючу характеристику анотованого тексту з погляду його призначення, змісту, виду, форми та інших особливостей. Зауважимо, що найпоширенішими помилками студентів при складанні анотацій є їх надлишковість, яка виникає переважно при повторенні інформації, використанні зайвих фраз, вставних слів, складних підрядних конструкцій.

Організація підготовки творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів передбачає залучення студентів до наукової роботи протягом усього періоду навчання в університеті. Звичайно, зміст дослідницької роботи студентів поступово ускладнюється, стає більш глибоким від курсу до курсу. Якщо на молодших курсах студенти знайомляться з науковими напрямками роботи кафедр, пишуть реферати, творчі роботи, виступають з доповідями і повідомленнями на семінарських і практичних заняттях, то, починаючи з III курсу навчання у вузі, майбутні вчителі початкових класів залучаються до написання наукових статей, беруть участь у наукових конференціях.

Наукова стаття є “одним із видів публікацій невеликого обсягу, в якій відображуються погляди автора з визначених вузьких питань або результати обмежених досліджень” [1, с. 35]. При оформленні наукової статті увагу студентів звертаємо на стиль викладу наукового матеріалу. Ознаками мови наукової статті є логічність, ясність, стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, завершеність (цілісність розкриття одного або кількох питань), логічність і обґрунтованість висновків, наявність міркувань і посилань.

Типовими мовними огріхами студентських наукових статей є: некоректне називання автора наукової праці (“він” чи “вона”); уживання термінів без урахування їхнього значення; суржик: *недивлячись на* (правильно – *незважаючи на*), *на кінець* (*отже*), *до цього є чимало підстав* (для цього є чимало підстав); кальки: *слідуючий* (правильно – *наступний*), *при розгляді* (*розглядаючи*), *підводячи підсумки* (*підсумовуючи*); плеоназм, тавтологія, надлишковість: *вносити внесок, значить, так сказати, це питання досліджувалося в кількох дослідженнях*; нечітке розрізнення паронімів: *запитання – питання, зумовлювати – обумовлювати*.

Мовленнєва підготовка майбутнього вчителя початкових класів передбачає формування вмінь студента рецензувати наукові джерела. Процес рецензування завершується підготовкою рецензії – відзиву, висновку з оцінкою певного наукового джерела (або джерел) та викладом зауважень, рекомендацій і пропозицій. Магістранти на заняттях з “Основ культури наукового мовлення” рецензують статті, навчальні посібники, підручники, монографії. Ця робота є складною, відповідальною і вимагає від студента вмінь спілкуватися, вести діалог з автором твору, також сформованості та досконалості багатьох практичних навичок для забезпечення об’єктивності, якості, ґрунтовності й переконливості оцінювання.

Отже, ефективність науковця виміряється здатністю створювати власні оригінальні тексти, поширювати їх і опановувати, застосовувати, переробляти й оцінювати інші тексти.

Висновки. Таким чином, формування культури наукового писемного мовлення є одним із важливих напрямів професійної підготовки сучасного вчителя початкових класів, фахівця високої кваліфікації, майбутнього вченого. Учитель початкової школи повинен вміти сприймати, усвідомлювати, розуміти наукову інформацію, а також продукувати власні наукові тексти. Успішне опанування майбутніми вчителями початкових класів науковою українською мовою є однією з важливих передумов підготовки досконалих наукових текстів, успішної презентації результатів наукового дослідження. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у залученні студентів вузу до самостійного наукового пошуку протягом усього періоду навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Введение в научное исследование по педагогике: [Учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов] / Ю.К.Бабанский, В.И.Журавлев, В.К.Розов и др. / Под ред. В.И.Журавлева. – М.: Просвещение, 1988. – 239 с.
2. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: [Навч. посіб.] / Г.С. Онуфрієнко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
4. Семенов О.М. Культура наукової української мови: [Навч. посіб.] / Олена Миколаївна Семенов. – К.: Академія, 2010. – 216 с.
5. Скворцов Л.И. Культура русской речи. – М.: Знание, 1995. – 256 с.

Онищенко И.В.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ НАУЧНОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрываются дидактические условия и пути формирования культуры научной письменной речи будущих учителей начальной школы, описываются приемы работы с научным текстом.

Ключевые слова: научная речь, культура научной речи, научный текст, культура научного текста.

Onishchenko I.V.

ACTUAL PROBLEM OF THE SCIENTIFIC WRITTEN SPEECH CULTURE FORMING OF THE PRIMARY SCHOOL FUTURE TEACHERS

The article covers didactic conditions and ways of creating a culture of academic written language of primary school teachers, describes methods of working with scientific texts.

Key words: scientific speech, scientific speech culture, scientific text, the culture of scientific text.

УДК 378

Подокшина Д.І.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ПРОФЕСІЙНІ УМІННЯ”

У статті розглянуто інтерпретації понять “уміння”, “формування умінь”, підходи до тлумачення поняття “професійні уміння” та їх класифікації у психолого-педагогічних дослідженнях.

Ключові слова: уміння, практичні уміння, професійні уміння.

Вимоги суспільства до висококваліфікованих техніків з експлуатації устаткування газових об'єктів та відсутністю науково-методичного забезпечення їхньої фахової